

Abstract

This paper discusses the “kubol” and its traditions from the town of Macalelon, Quezon. It provides an intensive look into the development of the tradition — which is deeply rooted in collective devotion—particularly the concepts of “dalamhati” (spiritual suffering) and “luwalhati” (spiritual rebirth) as gathered through both personal accounts and as a community experience.

Keywords

Sining-bayan (folk art), kubol, panata (sacred vow), dalamhati (spiritual suffering), luwalhati (spiritual rebirth)

English title

Kubol: Art and Sacred Vow from the Town of Macalelon, Quezon

KUBOL: *Sining at Panata sa Bayan ng Macalelon, Quezon*¹

MIKKA ANN V. CABANGON

Isa ang sining-bayan sa maituturing na batis ng mga karunungan-bayan o folk wisdom. Matatagpuan dito ang iba’t ibang mga halagahan (values) at pananaw-sa-daigdig (worldviews). Sumasaklaw ang sining-bayan sa mga kultural na pagpapahayag na mahigpit na nakakabit sa kolektibong gawain na inuulit-ulit, may sariling estruktura at kaayusan.

Sa pagpapalawak pa ng diskurso sa sining-bayan, napiling talakayin ang tradisyon ng kubol at pagkukubol sa bayan ng Macalelon, Quezon. Ang pagkukubol ay isang matandang kaugalian ng pagtatayo ng mga kubol o mga estrukturang wangis sa simbahan na nilikha mula sa iba’t ibang materyales at pinapalamutian. Makikita ang mga kubol sa Macalelon tuwing Mahal na Araw at partikular, sa población.

¹ Ang pag-aaral ay bahagi ng di-panggradwadong tesis ng may-akda. Tingnan: Cabangon, Mikka Ann V. *Kubol at Panata: Pagsusuri sa Espasyo at Pagtatanghal ng Pananampalataya sa Macalelon, Quezon*. University of the Philippines Diliman. 2019.

Ang pagkukubol bilang pangkomunidad na gawain at tradisyon ay “nakagisnan,” “nakagawian,” at “nakamulatan” na at sa totoo nga, malaking bahagi ng buhay sa Macalelon. Nagtatayo ng mga kubol ang labing-apat sa 30 baranggay sa Macalelon. Nakaposisyon ang bawat kubol sa mga kalyeng daraanan ng prusisyong bayan pagsapit ng Biyernes Santo. Sa loob ng kubol, matatagpuan ang dalawang mesang magkatapat na pinagbabasahan ng Pasyon at sa gitna naman ang isang altar na may krus o di kaya ay krusipiho. Walang panara ang pintuan at mga bintana ng isang kubol. Samantala, ang mga baranggay na hindi sumasali sa pagkukubol ay nakikiisa sa pagsaka² sa bayan o hindi kaya nagtatayo ng sarili nilang kubol ngunit maliit lamang malapit sa kanilang kapilya at doon nagbabasa ng Pasyon.

Isinilang at lumaki ako sa Macalelon kung kaya ang tradisyon ng pagkukubol ay malalim na nakaugat sa akin. Ang una kong alaala ng kubol ay mula sa larawang nilanip³ at wala na sa kasalukuyan, ngunit nakaukit sa aking gunita. Sa larawan, nakasuot ako ng puting bestida kasama ang aking mga kapatid at ina, samantalang nakaupo sa sentro ang aking lola sa harap ng kubol ng San Isidro. Ang Mahal na Araw sa aking kabataan ay binubuo ng pagsaka sa bayan, pag-uuli⁴ sa mga kubol, pakikinig sa Pasyon, at pakikiisa sa prusisyong bayan. Sa aking batang isipan, ang panahon na ito ay nakababagot. Inaabangan ko lamang sa panahon na ito ang pag-uwi ng aking ama mula sa Maynila o kaya ang mga pambatang palabas sa telebisyon. Kung tatanungin ang aking ina tungkol sa panahon na ito, sasabihin niyang ang lungkot-lungkot ng bayan.

Ayon sa matatanda⁵ ng bayan, ang mga kubol noon ay maliliit lamang na tila bahay-bahayan ng bata. Sa pagdaan ng panahon, lumaki ang mga nililikhang kubol at isinilang ang Kubol Festival. Sa kasalukuyan, ang sukat at lawak ng kubol ay depende sa manlilikha at kakayahang pinansiyal ng baranggay ngunit hindi naman bababa sa dalawang dipang taas at lawak.

Taong 2013 nang muli akong umuwi sa aming bayan para sa kahingiang pananaliksik sa klaseng Art Stud 171 Philippine Traditional Arts. Matapos kong maglista ng mga tradisyonal na sining sa aming bayan at mga kakailanganing gabay sa field, agad akong sumaka sa población. Una akong nagtungo sa munisipyo upang makausap ang mga

2 pagpunta sa isang lugar; ginagamit ding panghalili sa pag-uwi.

3 Salitang-ugat, lanip: a) nabasa ng ulan; b) matinding pagbaha bunsod ng malakas na pag-ulan.

4 paglilibot

5 Ang mga nakapanayam sa pananaliksik ay edad 30 hanggang 80 taong gulang.

opisyal ng bayan na tutulong sa aking tumukoy sa mga taong kailangang interbyuhin. Matapos nito ay naglakad ako tungo sa Brgy. Castillo, sa kahabaan ng Kalye Pescadores, kung saan matatagpuan ang parola ng bayan. Itinayo ang parola sa ilalim ng superbisyon ni Leon Orijuela noong 1854 at natapos makalipas ang isang taon. Ayon sa kasaysayan ng bayan, madalas itong lusubin ng mga Moro. Noon ay nasa ilalim pa ang Macalelon (Makalelong, Makalilom, mga dating pangalan ng lugar) ng bayan ng Bumaka (Gumaca sa kasalukuyan) sa panahon ng pananakop ng España. Nang magpetisyon sila sa paghiwalay sa Gumaca, isa sa kondisyon ng pagpayag ang katunayang ginawa silang bantay laban sa mga Moro. Binuksan din ang parola at maliit na panuluyan sa tabi nito sa mga manlalayag na naligaw sa bayan na minsan pa nga ay doon na binawian ng buhay. Ngunit bago pa nagkaroon ng parola ay mayroon na ang bayan ng isang watchtower na itinayo noong 1789. Wala na ito sa kasalukuyan ngunit ang kanyon nito ay matatagpuan sa munisipyo ng bayan. Ang parola ang nagsilbing, “bantayog ng mga Katoliko laban sa mga mapagsamantalang Moro.”

Matapos kong kumuha ng mga larawan sa parola, tumawid ako sa isang tulay na pinagkabit-kabit na kawayan patungo sa seawall. Habang sapo-sapo ko ang hiniram na kamera at takot na mahulog sa lalaohan (mangroves), natanaw ko ang lawak ng baybayin ng Tayabas at Karagatang Pasipiko. At sa dako pa, matatanaw ang isla ng Marinduque. Nakasalubong ko ang isang dating kakilala sa hayskul at pagkatapos makipagbatian ay mag-isa kong tinanaw ang karagatan. May mga nakahimpil na mga bangka sa gilid, may nadaanan akong lalaki na gumagawa ng panghuli ng hipon na yari sa bubong ng kawayan, at may ilan-ilan namang nakapamintana sa kabahayan. Sunod na nagtungo ako sa palengke, bumili ng makakain na butsi-butsi at iskrambol. Natanggap ko ang text mula sa aking malayong pinsan na aking kikitain dahil magpapasama ako sa kaniya sa paglibot pa at pakikipag-usap sa mga tao. Iniangkas niya ako sa kaniyang bike (noo’y hindi pa ako marunong mag-bike) at tuwang-tuwa ako sa aming paglibot. Huli naming pinuntahan ang isang tindahan ng tikoy (lokal na kakaning gawa sa malagkit na bigas), na hinahalo nang walang tigil sa loob ng ilang oras. Ito ang karaniwang pasalubong na ibinibenta sa aming bayan.

Ilang araw pa akong nanatili sa aming bayan. Naging paborito kong pahingahan ang ilalim ng puno ng niyog sa bundok tanaw ang Ilog Mapula. Doon ako naglilimi sa saliksik at nagsusulat ng mga tula.

Umuwi ako sa Maynila na maraming nakolektang datos ng pananaliksik ngunit ang sadya talaga ng aking pag-uwi ay ang kubol ngunit noon ay hindi pa panahon ng Kuwaresma. Nagpasimula muna akong mangalap ng mga naratibo at mga larawan. At isa pang mahalagang bagay, wala pang naisusulat tungkol sa kubol ng Macalelon kaya tila nangangapa ako sa dilim at natatalisod sa daan. Kung gagamit ng talinghaga, tila nalulunod ako sa taib⁶ na ilog. Noon ay nagpasiya akong ito ang gawing paksa ng aking pananaliksik at ang batis ng aking kaalaman ay ang mga kuwentuhan at panayam sa mga nakatatanda at sariling karanasan. Kaya kong paulit-ulit na ilahad ito sa pamamagitan ng aking alaala. At imapa ang mga kubol sa aking isipan.

Simula 2013 hanggang 2016 nakabuo ako ng dokumentasyon ng mga larawan at ilang bidyo ng kubol. Kasabay din ang mga panayam at pagsusuri sa kabuuang tradisyon ng pagkukubol. Muli akong bumalik taong 2018, upang sumunson⁷ pa ng ilang detalye tungkol sa mga manlilikha ng kubol.

Karaniwang buwan ng Pebrero sinisimulan ang pagkukubol. Isang linggo o umaabot ng isang buwan ang iginugol sa pagkukubol, depende sa taas at lawak at rikit ng pagpapalamuti. Pangunahing gawain ng mga kalalakihan ang pagbuo sa iskeleton ng kubol. Sila rin ang nangangalap ng mga materyales na gagamitin sa pagkukubol. Karaniwang mga kababaihan naman ang naaatasang maglagay ng mga dekorasyon at palamuti ng kubol. Ang puno ng niyog ang siyang pangunahing materyales, lahat ng parte ng puno ay nagagamit mula sa katawan, dahon, bulaklak, uyo, bao, at marami pang iba. Maging ang paypay-amo, isang halaman na tumutubo sa katawan ng niyog ay ginagamit din. Ang materyales na ginagamit ng mga baranggay ay depende sa produktong hitik o naaani sa kani-kaniyang lugar. Ang mga coastal baranggay ay gumagamit ng tuyô, capiz, tahong, at iba pang yamang-dagat. Sa kabilang banda, ilan sa karaniwang ginagamit ng mga baranggay malapit sa ilog ay bulaklak ng sasá, tihim, at susô. Sa mga palaisdaan naman kumakalap ng bagomon, isang uri ng malaking susô. Kumukuha rin ng materyales sa mga tubigan⁸ at kagubatan. Nagagamit din ang kahoy ng malagaitman, tanag, siit at buhong ng kawayan, at iba pa.

Ayon pa sa salaysay ng mga matatanda, noong una ang materyales ng

6 high tide

7 tunton (*UP Diksiyonaryong Filipino*, 2010); sa malalim pang pagpapakahulugan, lokal na ginagamit ang salita sa paghahanap sa isang bagay o tao upang iuwi.

8 palayan

kubol ay karaniwang kawayan at saha ng saging—mula sa mga ito nabubuo ang katawan ng kubol. Hindi pa noon masyadong pinapalamutian ang mga kubol at naglalagay lamang ng malaking puting tela upang matakuban ang katawan at nagdidikit ng mga maliliit na lasong pula, itim, at lila na kinorteng krus. Simple lamang noon ang mga kubol gaya ng kubol ng San Isidro sa larawang aking naalala.

Ang mga kubol ng baranggay sa linang⁹ ay doon ginagawa at iuuwi na lamang sa población. Kinakailangang buo nang nakatayo ang mga kubol pagsapit ng Miyerkules Santo. Ang pagtatayo sa mga kubol ay umiikot sa pagtutulungan ng buong baranggay, isang kolektibong gawain. Karaniwang may pangunahing manlilikha na siyang nag-iisip ng kabuuang disenyo ng kubol. Bawat baranggay ay may sari-sariling proseso sa paglikha ng kubol. Wala silang pormal na kasanayan sa arkitektura ngunit nakalilikha ng mga kubol ayon sa kanilang danas bilang mga magsasaka, mangingisda, at manggagawa. Hindi naitatabi ang mga sketches ng kubol ngunit kung paaanyakan ng manlilikha, maaari siyang gumuhit. Sa tumitinding kumpetisyon sa Kubol Festival na naghihirang ng pinakamagandang kubol, may ilang lider ng baranggay na ayaw ipaalam ang proseso ng paglikha. Sa isang engkuwentro noong 2016, hindi ako napaunlakan sa isang panayam dahil baka raw isiwalat ko ang kanilang kubol sa ibang baranggay. Ang iba namang manlilikha sinasabing inililihim nila ito at makikita na lamang na tapos na ang kubol at nailagay na sa puwesto nito. Napansin din ng Simbahan ang tumitinding kumpetisyon kaya noong 2018 tinanggal ng bagong pari ng bayan na si Fr. Ibarra “Bong” Zulueta ang paghirang sa pinakamagandang kubol.

Ang ilan sa mga manlilikha na akin namang nakausap ay binata pa lamang nagkukubol na tulad ni Danilo Villapando (59) na nagsimula noong 20 taong gulang pa lamang. Panandalian siyang natigil sa pagkukubol matapos mag-agaw-buhay sa isang aksidente. Samantalang, si Fernando “Andoy” Orijuela (68), bata pa lamang ay sumasali na sa pabasa ng Pasyon at umaako na ng pamamanata sa Poon ng Santa Magdalena. At noong bumalik muli ng Macalelon taong 2007 mula sa pagtatrabaho sa Maynila, nagsimula naman siyang lumikha ng mga kubol. Nakakuwentuhan ko si Mang Andoy isang hapon na pumunta kami ng nanay ko sa kaniyang taniman sa Sitio Cabagsang na malapit sa sapa. Agad siyang nagpaunlak sa panayam habang namamahinga sa kaniyang kubo at naninigarilyo.

9 malayong parte ng bayan

Limang taon na namang lumilikha ng kubol si George Fedelino (58) ng Brgy. Taguin. Dati siyang nakikinoood at nagmamasid lamang sa mga kubol. Samantalang taong 1988 nagsimulang magkubol si G. Leonardo H. Baltazar (63). Napag-usapan lamang nila noon kasama ang kaniyang kapwa guro sa Macalelon High School na magkubol na kaniyang tinutuloy-tuloy na. Ipinanganak siya sa bayan ng General Luna, kasunod na bayan ng Macalelon ngunit matagal nang naninirahan sa Brgy. Castillo kasama ang kaniyang pamilya. Sa ilalim ng kaniyang pamamahala sa pagkukubol apat na beses pa lamang natatalo ang Castillo sa Kubol Festival.

Hindi naman limitado ang paglikha sa mga kalalakihan dahil kahit kabataan o babae ay maaaring lumikha ng kubol. Sa kubol ng San Nicolas taong 2014, karamihan sa lumikha sa mga disenyo nito ay mga kababaihan. At gayon din, ang sistema ng kahatian sa paglikha sa iba pang mga kubol. Isa pang halimbawa ay ang pagkukubol sa Brgy. Taguin na kung saan ay pinamumunuan ni Gng. Zeny Rioveros.

Lumilitaw sa pagkukubol ang ilang proseso ng paglikha mula sa pagyayasyas, pagsusulirap, pagpapawid, at pagpapalaspas. Ang likhang kubol ni G. Villapando sa taong 2014 ay gumamit ng pagyasyas ng kawayan sa mga arko sa kisame ng kubol ng Brgy. San Isidro. Katulad ang proseso ng pagyayasyas ng pagkakayas sa iba pang lugar sa Katagalugan tulad sa bayan ng Pakil, Laguna at proseso ng paglikha ng singkaban sa Bulacan. Ang kaibahan lamang, ang pagkakayas o pagyasyas ay bahagi ng proseso sa pagpapalamuti sa kubol. Sa taong 2016, gumamit naman sila ng bulaklak ng bulak. Ang nasabing baranggay ay nasa linang, ang kagubatan nito ay hitik sa iba't ibang uri ng mga puno. Malawak din ang tubigan sa lugar na ito at saktong panahon din ng pamumulaklak ng bulak. Pinupulot ang nahuhulog na bunga nito, sa loob naroon ang puting bulak at mga buto. Hinihimay ang mga ito hanggang makaipon ng sapat na bulak. Natatandaan ko tuwing bakasyon ang pagpunta sa ilaya ng San Isidro, ang mga nakaputok at nakabitin na bunga ng bulak na sinasayaw ng hangin. Hinahayaan lamang lumagpak sa lupa ang bunga ng bulak saka sisimpuin¹⁰ upang gawing palaman sa mga unan. Nagdikit sila ng bulak sa kisame at façade ng kubol. At bumuo ng imahen ni Hesus na walang buhay na nakalaylay sa kandungan ng Inang Maria. Pinalamutian ang damit ni Maria ng mga tinilad¹¹ na tanag samantalang ang pang-ibabang saplot naman ni Hesus ay nilagyan ng bulaklak ng bulak. Gawa

¹⁰ iipunin

¹¹ proseso ng pagpira-piraso

naman ang column ng kubol sa mga buhong ng kawayan. Inilagay nila ang pangalan ng baranggay sa arkong yasyas na kawayan ng pintuan ng kubol. Mayroon ding teksto tulad ng Semana Santa na ibinaybay sa pamamagitan ng nilinyang bahay ng kuhol. Ang haligi ng loob ng kubol ay dinikitan ng mga bulaklak ng sasá mula sa buwig nito. Ang katawan ng mesa na pinagbabasahan ng Pasyon ay dinikitan ng pinatuyong tahong at nilagyan ng kinayas na dahon ng sasá na nagsilbing laylayan. Sa altar naman ng kubol, pinagsama-sama ang mga materyales tulad ng tahong at kawayan sa pagbuo ng mga heometrikong hugis, naglagay din ng dalawang hagdanan sa baba ng altar na pinatungan ng bermuda grass. Saha ng batang saging ang lalagyan o patungan ng kandila.

Ang dahon ng niyog at sasá naman ang ginagamit bilang dingding o 'di kaya naman bubong ng mga kubol. Pagpapawid ang tawag sa pagtahi sa mga dahon ng sasá na ginagamitan ng batbat bilang sinulid. Nanggagaling ang batbat sa dahon ng irok, isang uri ng halamang dahon na may matigas na spine. Sa pamamagitan nito, hindi makakalas ang mga dahon ng sasá. Mahirap ang pagtatahi 'pagkat minsan matigas ang dahon. Ang isa pang proseso ay tinatawag na pagsusulirap na gawa mula sa dahon niyog. Nilalala ang dahon sa halip na tahiin sa paraan ng pagpapawid. Pinagsasalalapid ang mga dahon at ginagamit ang mismong tingting nito na karayom sa paglala. Ang proseso naman ng pagpapalaspas ay pagsisintas at pagsasala-salapid ng pinatuyo o 'di kaya ay sariwang dahon ng buli¹² at niyog ay ginagawa rin. Gumagamit din ng pinagsala-salapid na sariwang dahon ng niyog bilang palamuting laylayan ng mesa para sa pagbabasa ng pasyon. Ang pagsasala-salapid na paraan ng paglalala sa dahon ay hindi ginagamitan ng anumang pantahi. Hinahati sa dalawa ang katawan ng dahon pagkatapos ay pagsasalabitin ito nang paekis. Bawat hibla ng dahon na malapit sa spine ay babaluktutin nang bahagya at itutusok ang mga hibla sa isa't isa na itutuloy hanggang sa dulo ng dahon upang hindi makalas.

Ang mga gawaing ito ay karaniwang nakaatas sa mga kababaihan. Kinakailangan ang mabilis na galaw ng mga kamay at matagal na pasyensiya sa mga prosesong nabanggit. Kakabit din nito, hindi lamang sa panahon ng pagkukubol ginagawa ang pagsusulirap at pagpapawid. Isa ito sa kabuhayan sa lugar dahil nga ang mga produkto ay ginagamit sa pagtatayo ng mga bahay. Ang prosesong paglikha mula sa mga nabanggit na dahon ay ginagawa rin sa mga mahahalagang pagdiriwang

12 buri sa ibang lugar

tulad ng kasal at binyag. Pinapalamuti ito sa mga dyip na ginagamit na transportasyon sa suguan o pamamanhikan at sa mismong kasal na sakay ang buong pamilya bilang marka ng nasabing okasyon. Kapag naglalakad sa kalsada at nakasalubong ng dyip na may nasabing palamuti, tiyak na galing ito sa suguan o sa kasalan. Gayundin, pinapalamuti din ito sa mga makeshift na dausan ng kasal at binyagan at ginagamit ding palamuti sa mga handaan sa piyesta.

Ang Brgy. Damayan ay kilala naman sa paglikha ng mga kubol na yari sa mga materyales na yamang-dagat. Sa buong durasyon ng pananaliksik, nag-iiba lamang ang disenyo ng kanilang kubol ngunit pareho ang ginagamit na materyales. Ang baranggay na ito ay nasa mismong poblacion at malapit sa baybayin. Matatagpuan ang kanilang kubol sa kalye ng Peñalosa sa tabi ng tinatawag na mga lokal na mall o isang malaking pamilihan na pagmamay-ari ng pamilya Tan. Dito na rin nila mismong ginagawa ang kanilang kubol. Pinapalamutian nila ang kanilang kubol ng mga dinurog-durog na kabibe at mula dito ay nakagagawa ng mga mosaic. Naglalagay din sila ng korales at nagsasabit ng mga tinuhog na iba't ibang uri ng kabibeng dagat sa bintana ng kubol bilang palamuti.

Ang Brgy. Castillo sa poblacion ang laging nagkakamit ng unang gantimpala bilang magandang kubol sa festival. Katuwang ng baranggay ang isang guro na si G. Baltazar, nagtutulong-tulong sila sa pagbuo ng kubol. Sa taong 2013 at 2014, parehas na materyales ang ginamit nila sa kanilang kubol tulad ng kahoy ng tanag, pinatuyong bunot na binarnisan upang kuminang, at bulaklak ng niyog. Ang sentrong piyesa sa kubol ay ang imahen ng mukha ng duguang Kristo na nakasuot ng koronang tinik. Nakamamangha ang paggamit sa hibla ng pinatuyong irok bilang buhok ni Kristo. Ang mga materyales ay kinalap nila mula sa linang. Nagdagdag sila ng mosaic na imahen ng ikalimang istasyon ng krus na ipinapakita ang pagtulong ni Simon kay Kristo sa pagpasan sa krus sa altar ng kubol noong 2014. Marka ang imahen na ito ng hawak na istasyon ng kanilang baranggay. Nagdagdag din ang Castillo ng iba pang arkitektural na elemento sa kubol tulad ng maliit na simboryo at balkonahe sa gilid o sa mismong taas ng kubol kung saan maaaring magpakuha ng larawan.

Taong 2014, ang disenyong palamuti ng kubol ng Brgy. Taguin ay malikot na paglalaro sa balat ng mani. Kuwento ni Mang George (2018), kumakain siya noon ng hinurnong¹³ mani at isinalansan niya ito sa lamesa

13 Sinangag na mani upang maging pantay ang luto; niluto rin sa hurno.

at napansin niya ang magandang patern na mabubuo dito. Malapit na noon ang kubolan kaya ito ang naisip niyang gamitin sa pagpapalamuti ng kanilang kubol. Ang katawan ng kanilang kubol ay binuo mula sa pinirapirangong kawayan samantalang ang labas naman ay pinalamutian ng mga bunot at bulaklak ng niyog at buto ng mahogany na inayos sa heometriko at floral na patern. Ang altar at kisame ng kubol ay dinikitan ng mga balat ng mani na inayos na may sariling patern at hindi lamang basta isinabog. Napapalamutian naman ang linya ng alcove ng altar ng tuyong bulaklak ng niyog. Binuo ang krus sa gitna ng altar mula sa tuyong bulaklak ng mahogany. Noon namang 2016, gumamit ang Brgy. Pag-Asa ng mga tuyô bilang palamuti sa dingding, altar, at kisame ng kubol. Dinikit nila ang mga ito upang makabuo ng mga imahen at hugis. Habang nasa loob ng kubol maamoy ang tuyô na ginamit na palamuti. Ang Castillo naman ay gumamit ng capiz bilang primaryang materyales sa pagpapalamuti sa kubol taong 2016. Naisip ito ni G. Baltazar dahil masagana noon ang huli ng capiz sa kanilang lugar. Isang linggong nagpatuyo sila ng capiz at nakalikom ng ilang sako na ginamit sa kubol. Kasama nito gumamit sila ng iba't iba pang uri ng mga kabibe tulad ng bagomon (nakukuha lamang sa palaisdaan), kabingkay, at tahong.

Hindi lamang ang loob at labas ng katawan ng kubol ang nilalagyan ng mga dekorasyon maging ang mesa para sa pagbabasa ng Pasyon at ang altar sa loob ng kubol. Masasabing kahawig ng gawain na pagbibihis sa kubol ang pagbibihis sa mga santo: maburloloy at mabusisi ang proseso ngunit mayroon pa ring kaayusan. Kung susuriin ang estetika ng kubol, maaliwalas sa paningin ang disenyo at palamuti. Masalimuot ang proseso ng malikhaing pagpapalamuti ngunit nakabubuo ng matatalik na disenyo. Ang disenyo ng mga kubol ay nilalangkan ng mga simbolo at symbolismong Katoliko. Bukod pa rito, mapapansin sa disenyo ang paggamit ng mga abstraktong simbolo, heometriko at floral patern. Sa paunang salita ni Michael Howard sa aklat ni Van James,

“Originally, this language of form was a secret language in the sense that it revealed secrets of existence hidden from everyday consciousness... In the absence of fluency in this language, the spiritual mysteries are increasingly hidden from our awareness (The Secret Language of Form, 2007, i).”

Ang lihim na wika na ito ang marahil na talataytayan ng ating nakaraan at malalim na espiritwal na kamalayan. Hindi nga ba binabasa natin ang galaw ng mga bituin sa kalawakan upang maging gabay sa paglalayag? O ang siklo ng kalikasan, ang mga panganorin?

Ang lunggati ng paglikha ay ayon sa malalim na kaalaman sa materyales at manipulasyon sa midyum na ito. Hindi nalilimitahan ang pagiging malikhain bagkus pa nga, nagaganyak pa ang mga manlilikha na umisip ng bago at kakaiba. Sino ang mag-aakala na ang bulaaw (rice husk) ay maaaring gawing dekorasyon sa kubol? O ang mga balat ng mani, tuyô, bulaklak ng sasá at palay? Ang paglikha ng kubol ay hindi ginagamitan ng hollow blocks at semento. Temporaryong espasyo ito at gayon pa nga, ephemeral na materyales ang ginagamit na isang mahigpit na katangian sa likhang sining-bayan. Ayon sa ilang manlilikha na nakapanayam, pagbibigay halaga ito sa yaman ng kalikasan. “Hindi lamang maliliit na bagay ito [materyales], hindi lamang mga panggatong o ordinaryong kagamitan, kundi ito ay nagagamit din sa pagbuo ng magagandang bagay” (Baltazar, 2018)¹⁴.

Lagi pa rin akong namamangha sa mga kubol. Tuwing uuwi ako ng Mahal na Araw, pinipili kong umuwi ng población sa hapon at maglilibot ako hanggang gabi. Masingkad ang mga alaala ng mga gabing ito. Sinisimulan kong libutin ang bawat kubol, makikipag-usap sa mga tao na naroon at magtanong-tanong. Kadalasan dahil maliit lamang naman ang aming bayan ay mga kamag-anakan na pala mismo namin ang kausap ko, hindi ko na nga lamang kilala. Buháy na buháy ang mga kubol tuwing gabi. Bukod sa pabasa, tipunan din ito. May upuan sa labas ng mga kubol kung saan naghuhuntahan ang mga tao. May mga grupo ng mga kabataan na sadyang nag-uuli sa mga kubol upang makipagkita sa mga kakilala at kaibigan, o palihim na sulyap sa iniibig. Sinasadya rin ang pag-uwi ng ilang naninirahan na sa ibang lugar at labas ng bansa upang makilahok sa pagkukubol at pagdiriwang ng Semana Santa.

Sa ganap na pagtayo ng kubol, sisimulan na ang pabasa ng Pasyon sa loob nito. Sa lokal na kaugalian, kapag nasimulan na ang pabasa, hindi na maaaring huminto at iwanan—kinakailangang tapusin ito. Paulit-ulit ang proseso hanggang sumapit ang Biyernes Santo. Ang maririnig lamang na tunog sa buong población ay ang pabasa. Ang ilan naman ay nagsasagawa ng pabasa sa kanilang tahanan at kapilya ngunit mas

¹⁴ Base ang pahayag sa panayam kay G. Leonardo H. Baltazar sa kaniyang tahanan sa Brgy. Castillo noong ika-18 ng Nobyembre 2018.

sinasadya ng karamihan ang pagbabasa sa mga kubol. Ang usapan ay kinakailangang mahina lamang bilang tanda ng paggalang sa gawain. Isa rin sa aking napansin ay ang paggamit ng mikropono sa pabasa tuwing gabi upang mas lalong tumining ang mga boses sa loob ng kubol. Ang ilan namang nagbabasa gaya sa kubol ng Luctob ay gumagamit din ng organ na isinasabay sa pabasa.

Ang posisyon sa pagbabasa sa loob ng kubol ay hindi binabago, karaniwang magkatapatan ang mga grupo na nagbabasa sa paraang sabay-sabay o nagsasagutan sa mga pagtugon ayon sa nilalaman ng Pasyon. Hindi rin ito maaaring isagawa lamang ng isang tao, kailangang may kasama sa gawaing ito. Isa rin sa mga napansin ko sa mga taon ng panood at obserbasyon, hindi maaaring iwanan ang mga kubol na walang tao. Kailangang laging may nagaganap na pabasa sa loob nito na inaabot ng madaling-araw. Gayundin, laging may mga nakasinding kandila sa mga altar sa bawat kubol kahit may araw pa. Hindi maaaring mawalan ng apoy ang kandila.

Bawat baranggay ay may sariling tagabasa ng Pasyon. May ilan ding mga grupo ng mga mambabasa na umiikot sa bawat kubol at pinatutuloy sila kahit hindi sila nanggagaling sa baranggay na iyon. Una ko itong nasaksihan noong 2016 sa pamamagitan ng pag-iikot na pinangunahan ni Lola Rita at kaniyang mga kasama. Pumunta sila sa mga kubol at nakipaghalinhinan sa mga taong nagbabasa na roon. Ang samahan na ito ay hindi opisyal karaniwang nagkayayaan lamang dahil magkakakilala at magkakaibigan. At bilang pagtulong na rin sa kanilang kapwa mambabasa upang saglit na makapahinga. Mahalaga ang sistema ng halinhinan sa pagbabasa ng Pasyon.

Kasabay din ng pabasa sa kubol, ang pabasa sa búrol ng Santo Entierro o Patay na Kristo. Inilalagak ang kaniyang katawan sa silong ng isang bahay at doon ay nagtitipon-tipon ang mga namamanata. Pinangangalagaan ng pamilya Orijuela ang búrol ngunit ang nagmamay-ari sa imahen ng Poon ay ang pamilya ng mga Catarroja na may malalawak at malalaking lupain sa linang ng San Isidro at Mambog.

Karaniwang ginagamit ang Pasyong Henesis na kilala rin sa tawag na *Casaysayan* o Pasyon Pilapil (1840), na isinulat ni Mariano Pilapil. Ang bersiyon ng Pasyon na ito ay nagsisimula sa Henesis ng Lumang Tipan at nagtatapos sa Muling Pagkabuhay ni Kristo kasama ang kaniyang propesiya sa pagdating ng Araw ng Paghuhukom sa sanlibutan. May kasamang aral ang pagtatapos ng bawat seksiyon mula sa may-akda na

nakaayon sa dogma ng Kristiyanismo at ang ilan naman ay ukol sa lokal na interpretasyon ng teksto.

Ang kagandahan sa pabasa ng Pasyon sa kubol ay ang pag-engganyo sa mga kabataang makiisa sa gawain. Walang pinipiling edad at kasarian sa sinumang nais na magbasa. Gayundin, inaaya o iniimbitahang magbasa ang mga naglilibot na lokal na turista. Bukas ito sa lahat. Sa ganitong layon, naipapasa ang matandang kaalaman sa tradisyon ng pabasa sa mga sumunod na salinlahi.

Pagsapit naman ng Biyernes Santo, araw ng kamatayan ni Kristo, magtitipon-tipon ang mga mananampalataya sa simbahan. Punong-puno ang loob ng Simbahan hanggang sa labas. Nakahanay sa loob ang mga santo na ipaparada sa prusisyong bayan. Pagpatak ng alas tres sisimulan na ang prusisyon. Mauunang ilalabas ang mga binasbasang santo. Ang agos ng tao ay nagmumula sa tuktok ng buról kung saan nakatirik ang simbahan. Lalabas sa gilid na pintuan ng simbahan ang lahat sa kalye ng D. Pandoño at M.L. Quezon na tutuloy sa P. Pajarillo, na ipinangalan bilang pag-alala sa dating kura paroko na si Fr. Pablo Pajarillo (+) na matagal na naglingkod sa bayan. At siya ring nagbigay donasyon ng ilang ektarya ng lupa para pagtayaran ng ngayon ay lumang campo santo ng bayan. Ang bawat kubol naman ay madaraan sa ruta ng prusisyong bayan. Sa pagdaan ng prusisyon, patuloy ang pag-inog sa loob ng mga kubol, hindi humihinto sa pabasa. Kailangang madaanan ang labing-apat na kubol. Ang mga unang kubol na madaraan ay ang mga kubol ng Brgy. Rizal, Pinagbayanan, at Rodriguez samantalang magtatapos ito sa kubol ng Brgy. Damayan na nasa tapat naman ng kaliwang hagdanan paakyat sa gilid ng simbahan. Ang simbahan ang simula at katapusan: may paglusong pababa at paahon paitaas ang anod ng prusisyong bayan. Kapansin-pansin na sa gilid lumalabas ang mga tao sa simula ng prusisyong bayan at papasok lamang sa mismong harapang pintuan pagbalik sa simbahan. Minsan, hindi na pinapasok ulit ang mga karosa ng santo at sa labas na lamang ng simbahan ipaparada. Nangyayari ang mga pagbabagong ito dahil sa alituntunin ng mga bagong dating na pari sa bayan.

Mahalagang banggitin sa bahaging ito ang maikling kasaysayan ng simbahan ng Macalelon. Ayon sa oral na tradisyon, ang unang simbahan ng Macalelon ay itinayo sa Brgy. Pinagbayanan ngunit inilipat ng dating kura paroko na si Fray Franciso Bocayrente sa tabing-dagat. Mahigpit itong tinutulan ng *teniente actual* na si Don Domingo dela Cruz dahil kung

lulusubin sila ng mga Moro, walang silang armas na maaaring gamitin. Hindi sila pinagkalooban nito ng mga Español sa takot na gamitin ito laban sa kanila. Pinilit ang mga mamamayan na itayo ang simbahan sa nais nitong lokasyon matapos pagpapaluin ng covarta ng kabayo at papirmahin sa isang dokumentong nakasulat sa Español upang hindi maintindihan. Gawa lamang dati ang dingding ng simbahan sa dahon ng sasag. Ang kasalukuyang simbahan ay gawa mula sa mga batong gasang o coral stone na sinisid sa ilalim ng dagat upang makuha. Puti ng itlog ang ginamit na pandikit sa mga ito. Naitayo ang simbahan sa pamamahala ni Teniente Mayor Pascual Forcadilla noong 1854 sa ilalim ng arkitektong si Francisco Cawilihan.

Ang Patay na Kristo o Santo Entierro ang pinakamahalaga sa lahat ng kasama sa prusisyong bayan. Sa pag-aaral ni Frank Lynch na binanggit sa papel ni Douglas J. Elwood (1971, mp. 158-160) lumabas na ang laganap na imahe ni Kristo sa mga Pilipino ay ang nagdurusa o nagdadalamhating Kristo. Ang Santo Entierro ay lubusang pinangangalagaan sapagkat maraming mga deboto ang nais na makahawak sa paa nito na pinaniniwalaang magbibigay ng biyaya o ginhawa sa sinumang makalalapit, makahahawak, o makahahalik rito. Pinagkakaguluan ng mga deboto ang pagpasok ng Santo Entierro sa loob ng simbahan at upang maprotektahan ang santo, nagtatalaga ng bantay rito mula sa pamilyang nangangalaga na hahawi sa sinumang susubok.

Pagkatapos na maipasok ang Santo Entierro sa loob ng simbahan, dadagsain ito ng mga deboto upang makahalik. Ang imahe ng Inang Maria na kasama sa prusisyon ay nagpapakita ng iba't ibang mukha ng pagluluksa at pagdadalamhati. May imaheng naglalandas ang luha sa pisngi o sapo-sapo sa kaniyang kandungan ang walang buhay na katawan ng anak na si Hesus, at ang Inang Maria na may nakatarak na pitong espada sa puso. Ang ilan namang mga santo na kasama sa prusisyon ay ihahanay sa labas ng simbahan upang mabasbasan ng pari at ipamimigay ng mga nagbabantay dito ang mga bulaklak sa mga tao. Sa pagtatapos ng prusisyong bayan, bago magsipag-alisan ang mga tao nagtitirik sila ng mga kandila at nag-aalay ng mga dasal sa gilid ng simbahan. Ang mga isinabog na bulaklak sa panahon na ito ay iniipon at ibinababad sa tubig na may bendita kasama ang mga punlang palay na gagamitin sa pagtatalok o pagtanim ng palay na ginagawa pa rin hanggang sa kasalukuyan ng ilang magtatalok sa bayan.

Sa kabilang banda, ang pagsalubong naman sa buháy na Kristo ng Inang Maria ay nagaganap sa gabi ng Linggo ng Pagkabuhay. Buong maghapon na nagrorosaryo ang mga kababaihan at pagtuntong ng ika-8 ng gabi magkakaroon muli ng misang bayan na susundan ng prusisyon. Sa prusisyon na ito hindi na ganoon karami ang mga tao na nagsisipagsaka dahil na rin sa kalayuan ng ilang baranggay mula sa población. Sisimulan ang pag-agaw sa itim na belo ni Maria bago ito ipasok sa loob ng simbahan kung saan naghihintay ang muling nabuhay na anak. Inaawit ng koro ang “Osana sa Kaitaasan” at “Tore ni David” habang nagaganap ang pagpasok kay Maria. Gendered ang pagsasadula dahil tanging mga kababaihan lamang ang maaaring mag-atang ng imahen ni Maria samantalang ang mga kalalakihan ay nakaantabay lamang sa simula bago dalhin ang karosa ng buháy na Kristo.

Ang Salubong ay produkto ng Katolisismong Pilipino dahil na rin sa kultural na pagpapahalaga na ang ina ang siyang takbuhan sa bawat pagkasawi ng anak: siya ang minulan ng buhay sa lupa. Malaki ang pagpapahalaga sa ina lalong-lalo na sa kaniyang pagdadalamhati at pagluluwalhati.

Hindi maaaring magkamali sa bawat proseso ng ritwal sapagkat ito ay magbubunga ng hindi inaasahang kaguluhan. Nagkaroon ng mga agam-agam taong 2016 sa pagsasadula ng pagsalubong ng Pagkabuhay ni Kristo at Pag-akyat kay Maria sa Langit nang dalawang imahen ng patron ng Immaculada Concepcion ang isinama sa prusisyon. Ang orihinal na patron ay nahuling ipinasok sa loob ng Simbahan, ang ikalawang imahen ang naunang isinalubong sa imahe ng buhay na Kristo. Dahil dito nagkaroon ng mga bulung-bulongan na maaaring magtampo ang patron ng bayan. May paniniwala rin na ang Immaculada Concepcion ng bayan ay minsang natagpuang punô ang laylayan ng saya ng mga amorseco kaya’t sinasabing ito ay mapaghimala. Tuwing gabi ito ay pumupunta sa malalayong lugar sa bayan upang tumulong sa nangangailangan.

Sa dahilang pagkalito sa pagpasok sa ikalawang imahen, napagkasunduan sa pulong ng pamunuan ng simbahan na gagamitin na lamang ang orihinal na patron sa araw ng pista ng kapanganakan ni Maria at ang ikalawang imahen ang ipuprusisyon at gagamitin sa Salubong tuwing Mahal na Araw.

Ang mga kubol ay makikita lamang sa panahon ng Mahal na Araw, sa madaling salita, walang lumilikha ng estruktura sa mga ordinaryong araw at iba pang pagdiriwang. Tanging ang kubol ay para lamang sa panahong

ito. Sa pagpapalalim pa sa pag-unawa sa tradisyon ng pagkukubol, ang gawaing ito ay pakikidalamhati sa kamatayan ni Kristo. Gaya na ng aking nabanggit, itinatayo ang kubol pagpasok ng Miyerkules Santo at babaklasin o tatanggalingan bago sumapit ang Linggo ng Pagkabuhay.

Ang Kubol at Panata

Ang pag-unawa sa sining-bayan ay mahigpit na nauugnay sa pagtalakay sa loob at pagkatao ng mga lumikha (Fajardo 2005, 10). Sa ilang taon ko nang pakikipag-usap sa mga nagkukubol, bukambibig na dahilan ng pagkukubol ang pamamanata. Sa bahaging ito, gagamitin ang konsepto ng dalamhati at luwalhati na lumutang sa aking pag-aaral sa tradisyon ng pagkukubol. Sa paghimay sa dalawang salita: dalam (lalim/ilalim); hati (atay, bituka/ kaluluwa/ espiritu) (*Ginhawa, Dalamhati, Kapalaran: Essays on Well Being, Opportunity/ Destiny, and Anguish*, 2008) at luwal o pagsilang. Sa pagsangguni naman sa *Vocabulario de la Lengua Tagala* (De Noceda at De Sanlucar, 1860) nangangahulugan ang salitang dalam ng '*casa mucha de la gente*,' '*criados*,' '*esclavos*' na kung isasalin, isang bahay na maraming tao at/o alipin. At ang dalamhati naman ay '*tristeza*,' '*afliccion*,' '*fatiga lo que causa*' o matinding kalungkutan. Pumapaimbulog ang dalamhati at luwalhati sa pandamang panloob at kailaliman ng kaluluwa at espiritu. Isinisilang mula at tungo sa lawak ng pagkatao.

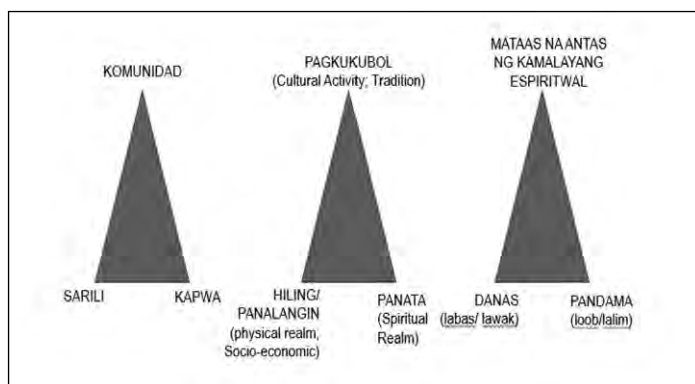
Sa iba pang sining-bayan tulad ng Komedyang sa Antique, Moryones sa Marinduque, pagpapapako sa Krus sa Cutud, Pampanga, pagpapaligo kay Apu Iru o Libad sa Apalit at Cutud, Pampanga, sa Poon ng Lucban, at marami pang iba, lumalabas din sa mga pag-aaral sa mga ito ang konsepto ng panata at/o pagpapanata. Noong una, abstrakto ang pagkakaunawa ko sa panata marahil dahil hindi ako namamanata sa pagkukubol. Namamangha ako kapag naririnig ko ang panata sa mga panayam na aking isinagawa. Hindi basta-basta isinisiwalat ang laman ng panata ngunit ito ang mahigpit na puwersang kaugnay sa pagpapatuloy at pagdaloy ng isang gawain sa isang itinakdang panahon. Maituturing din na ang panata ang nagpapasigla sa mga kultural na gawain. Isa pang mahalagang mabanggit ang aspektong pribado at publiko ng panata na lumabas sa pag-aaral ni Dr. Cecilia de La Paz (2011)¹⁵. Sa tradisyon ng pagkukubol hindi lamang ito nakatuon sa personal na panata ngunit

15 Tingnan: De La Paz, Cecilia S. *Ang mga Poon ng Lucban, Quezon: Ang Iskulturang Pangrelihiyon bilang Pandayan ng Kahulugan, Kasaysayan at Relasyong Panlipunan*. Disertasyon. University of the Philippines Diliman. 2011.

namamanata rin sila para sa susunod na salinlahi. Masasabi pa ngang ang panata ay binabahagi (shared) at kolektibo.

Ang mga aktor sa pagkukubol ay hindi lamang nakatali sa kanilang mga nakatakdang gampanin tulad ng manlilikha, tagabasa ng Pasyon, at mga kasapi ng sistemang organisasyon ng tradisyon—lumalabnaw ang kanilang papel, ibig sabihin pa, tumutulay sila sa paggampan. Hindi natitigil lamang ang pagpapanata ng manlilikha sa kaniyang paglikha, nakikisangkot siya sa buong gawain tulad ng pakikisali sa pagbabasa ng Pasyon; ang organisador ay tumutulong din sa paglikha at iba pa. Ang kubol ay hindi lamang pisikal na espasyo kung saan nagaganap ang malikhaing proseso, relasyon ng mga aktor, at negosasyon ng institusyong panlipunan. Higit sa lahat ito ay sagradong espasyo na nilikha sa pamamagitan ng pamamanata at lalo pang pinasisigla ang panata sa elaborasyon ng mga kakawing na ritwal.

Bilang pagtatahi sa lahat ng nabanggit na mga konsepto at kaisipan, iniangkla ito sa metodong Lefevbre's Spatial Triad mula sa pag-aaral sa espasyo ni Henri Lefevbre sa prosesong diyalektikal. Ipakapita sa dayagram ang ugnayan at operasyon ng modalidad ng espasyo sa kubol.

Dayagram blg. 1 Pag-aangkop ng may-akda sa Spatial Triad.

Tumutukoy ang unang tatsulok sa ugnayang pantao na nagaganap mula sa sarili tungo sa kapwa at pagbuo ng mga komunidad. Ang unang yugto ng panata ay ang hiling at panalangin na nasa ilalim ng matinding kahingian sa materyal na kondisyon. Kasama rin dito ang mga pangyayaring labas sa kakayahan ng tao tulad ng sakit, epidemya, kamatayan, tagtuyot, lindol, bagyo at iba pa. Ang hiling o panalangin ay ang pagpapahayag ng mga lihim na mundo ng sarili na binubuo

ng mga takot, agam-agam, at dalamhati. Isang pagsuko ng sarili at pagtanggap ng kahinaan bilang tao. Ang hiling at panalangin ay hindi lamang pasibong ginagampan ngunit nangangailangan ng aksiyon. Ang pagsuko sa makapangyarihang puwersa at pagpapangako ng isang gawain na pagsasakripisyo ang nagsisilang sa panata. Inuulit ang panata dahil nararamdaman ang bisa nito sa pisikal na lunan ng pag-iral. Nakabubuo ng mga gawaing espiritwal na kalaunan ay nagiging kultural na pagpapahayag ng mga halagahan at pananaw-sa-daigdig tulad ng tradisyon ng pagkukubol.

Ang pinal na yugto ang pagsasama-sama ng mga danas (shared experience) at pandama (loob at lalim ng pagkatao) tungo sa pagpapasigla ng espiritwal na kalusugan sa isang mataas na antas ng kamalayang espiritwal. Matagal at malalim ang prosesong ito, hindi madali ang kaganapan sapagkat nasa pagitan ang operasyon ng dalamhati at luwalhati ng buong komunidad. Pinaghihilom ang mga sugat ng espiritu sa katuparan.

Sanggunian:

- Elwood, Douglas J. "Popular Filipino Concepts of Christ: Report of an Exploratory Study" sa *Silliman Journal* volume XVIII, number 2. Lungsod Dumaguete: Silliman University, 1971. m.p. 154-163.
- Fajardo, Brenda V. at Laura L. Samson. *Ang Inukit Na Kaalamang Bayan Ng Paete*. Maynila: Pambansang Komisyon para sa Kultura at mga Sining, 2005.
- Kaniska Goonewardena, Stefan Kipfer, Richard Milgram, Christian Schmid, eds, *Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre*. Routledge, 2008.
- De Noceda, P. Juan at De Sanlucar, P. Pedro. *Vocabulario de la Lengua Tagala*. Maynila, 1860.
- Van James. *The Secret Language of Form*. Estados Unidos: Rudolf Steiner College Press, 2007.
- Tesis at Disertasyon
- Cabangon, Mikka Ann V. *Kubol at Panata: Pagsusuri sa Espasyo at Pagtatanghal ng Pananampalataya sa Macalelon, Quezon*. Di-Panggradwadong Tesis. University of the Philippines Diliman. 2019.
- De La Paz, Cecillia S. *Ang mga Poon ng Lucban, Quezon: Ang Iskulturang Pangrelihiyon bilang Pandayan ng Kahulugan, Kasaysayan at Relasyong Panlipunan*. Disertasyon. University of the Philippines Diliman. 2011.